

Van İşitme Engelliler Derneği'nin Temel Sorun ve Beklentileri Açısından İncelenmesi ^a

 ABDURRAHMAN MENĞİ ^b

Geliş Tarihi: 26.10.2018 | Kabul Tarihi: 21.10.2019

Öz: Geçmişten günümüze kadar insanlar işitme, görme, bedensel, zihinsel gibi çok farklı engele maruz kaldıkları gibi farklı engellerle de karşılaşmıştır. Bu araştırma da Van İşitme Engelliler Derneğinin temel sorun ve beklentilerinin neler olduğunu ortaya çıkarma amacını taşımaktadır. Araştırmanın örneklemini Van il merkezinde işitme engellilere yönelik hizmet veren işitme engelliler derneğinin yöneticilerinden oluşmaktadır. Araştırmada, nitel veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve katılımcılar ile yüz yüze görüşme sonucu araştırma verileri elde edilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analize tabi tutularak sunulmuştur. Araştırmada, Van İşitme Engelliler Derneğinin maddi olarak ayakta kalma mücadelesi verdiği, Van'daki işitme engelli bireylerin eğitim, sağlık, iş ve toplumsal yaşamlarında toplumun diğer fertleriyle iletişim kurmakta önemli oranda sorun yaşadıkları, bu bireylerin işaret dilini bilmeyen sosyal çevresindeki bireylerin olumsuz bakış, tutum ve davranışlarına maruz kaldıkları, mevcut sorunların çözümünde toplum ve resmi kurumlar da yeteri kadar destek almadıkları yönünde bir dizi bulgu ve sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, işitme engelliler, engelli dernekleri, inceleme.

^a Bu araştırma, 18-20 Ekim 2018 tarihlerinde düzenlenen *Uluslararası Sanat Kültür ve Toplum Sempozyumu*'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

^b Van YYÜ, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü
abdurrahmanmengi@yyu.edu.tr

Investigation of Van Hearing Impaired Association in terms of Basic Problems and Expectations

Abstract: From the past to the present, people have been exposed to many different obstacles such as hearing, sight, physical and mental. This study aims to reveal what are the main problems and expectations of the Association for the Deaf. The sample of the study consists of the managers or members of the hearing impaired association, which provides services for the hearing impaired in the city of Van. In the study, the semi-structured interview technique was used from qualitative data collection tools and research data were obtained as a result of face-to-face interviews with the participants. The data obtained from the participants were presented in descriptive analysis. In the study, it is observed that Van Hearing Impaired Association struggles to survive financially and that the hearing impaired individuals in Van have significant problems in communicating with other members of society in education, health, work, and social lives; A number of findings and conclusions have been reached that they are exposed to their behavior and that they do not receive enough support from the community and government agencies to solve the existing problems.

Keywords: Disability, hearing impaired, handicapped associations, investigation.

© Mengi, Abdurrahman. "Van İşitme Engelliler Derneği'nin Temel Sorun ve Beklentileri Açısından İncelenmesi." *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2019), 19-40.

Giriş

Engelli kavramı; “normal bireylerle karşılaştırılınca beden, zekâ, duygu, eğitim ya da toplumsal koşullar nedeniyle yetersiz durumda bulunan kişilere vurgu yapmaktadır” (Okan ve Okan, 2006, s. 14). Başka bir tanımda ise engelli; “fiziksel, ruhsal ya da zihinsel olarak herhangi bir rahatsızlık nedeniyle bazı hareketleri, duyuları veya işlevleri kısıtlanan bireyi tanımlamak için kullanılmaktadır” (Işık, 2013, s. 3). Bireylerdeki engelliliğin oluşumu için temelde üç neden sayılmaktadır. Bunlar; “a) doğum öncesi nedenler, annenin yaşı, beslenmesi, kullandığı ilaçlar, radyasyona maruz kalması gibi nedenlerdir. b) doğum sırası nedenler, erken-geç doğum, kordon dolanması, doğum sırası travmalardan oluşan nedenler. c) doğum sonrası nedenler ise enfeksiyona maruz kalma, havale geçirme, çocuğun geçirdiği çeşitli hastalıklar, hastalıklarda yanlış ve geç müdahale gibi nedenlerdir” (Kulaksızoğlu, 2003, s. 63).

Engelli terimi, yetersizliği olan bireyin çevreyle etkileşiminde karşılaştığı problemi de tanımlamaktadır (Usta, 2009, s. 4). Başka bir deyişle engelli terimi ilk zamanlar tıbbi model bağlamında, bireyin biyolojik/fizyolojik ve psikolojik kayıp ve anatomik yapının fonksiyonlarındaki normal dışı durum veya gelişimi olarak tanımlanmıştır (Oymak, 1997'den aktaran Güleriyüz, 2009: 5). 5378 Sayılı Kanun ise “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yasama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” (md. 3/a) şeklinde engelliliği tanımlanmıştır (mevzuat.gov.tr/5378.pdf).

Engellilik ile ilgili ilk zamanlarda yapılan tanımlar zamanla sosyal model bağlamında yeniden farklı bir bağlamda tanımlanmıştır. Sosyal model bağlamında engellilik, bireyin fiziksel olarak yetersizliğini değil, daha çok toplumsal alanların farklı gelişen bireyler açısından yetersizliğine dikkat çeker. Yani engel-

lilik, bireylerin parçası olduğu toplumun kendisine sağladığı fiziksel alt yapı, toplumun farklı gelişenlere yönelik kabul düzeyi ve kültürel gelişmişlikle ilişkili olduğu savı ön plana çıkmıştır (Burcu, 2013, s. 39). Dolayısıyla engellilik; “bireyin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak toplumda oynaması gereken rolleri yetersizlik yüzünden yerine getirememesi durumudur” (Ulutaşdemir, 2007, s. 120). Engelli bireyler sosyal rollerini zaman zaman bedensel, zihinsel, işitsel, duygusal gibi engellerden ötürü oynamaktan zorlanır. Bu nedenle sosyal yaşam alanı daralır ve toplum ile etkileşimi sınırlı kalır (Mengi, 2016, s. 226-227). 5378 Sayılı Kanunda “engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunlarının çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri alarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmaktır” (5378 s.K., md. 1) şeklinde bir amaç belirtilmiştir. Dolayısıyla Kanun sosyal modele uygun bir amaç ile engellilerin toplumla bütünleşmesi imkanını sunmaktadır. Böylece kanun, ortopedik, görme, işitme, zihinsel, dil-konuşma ve ruhsal engelli bireylerin özel eğitim ve rehabilitasyonlarına yönelik eğitim imkânlarının daha kolay erişilebilir kılınması için eğitim giderlerinin her yıl MEB bütçesinden karşılanması (md. 35/ek md. 3), emri ile engelli bireylerin sosyalleşmelerini ve toplumla bütünleşmelerini sağlamaya çalışmaktadır (mevzuat.gov.tr/5378.pdf).

Dünya nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan engelli bireylerin Türkiye nüfusu içindeki payı da yüksektir. Türkiye Özürlüler Araştırması'na (2002) göre, Türkiye nüfusunun %12.29'u engellidir. Ortopedik, görme, işitme, zihinsel ve dil-konuşma engellilerin oranı %2.58'dir. Bunlardan %0.37'si ise işitme engellidir (<https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>). Türkiye'de 0-19 yaş aralığında yaklaşık 63.173 bin civarında işitme engelli birey vardır. Araştırma 16 yıl önce yapıldığı için Türkiye'de

tüm yaş grubu göz önüne alındığında yaklaşık olarak 200 bin civarında işitme engelli bireyin olduğunu söylenebilir.

İşitme engelli bireyler için eğitim, istihdam, toplumsallaşma konularında gerekli sosyal, ekonomik ve fiziksel koşulların, tedavi, bakım, rehabilitasyon imkanların sunulması oldukça önemlidir (Aykara, 2010, s. 10). Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin 24. Maddesinin 2. Fıkrasında bu anlaşmaya imza atan tüm devletler, tüm engellileri içine alan ve onları toplumla bütünleşmelerini sağlayacak bir eğitimin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Akbulut, Özgül ve Tezcan, 2014, s. 127). Uluslararası düzeyde olduğu gibi ulusal düzeyde de engelli bireylerin eğitim haklarını elde etmeleri için 2005 yılında çıkarılan 5378 sayılı kanun oldukça önemlidir (Sart, 2007, s. 2). Bu kanunla eğitim, sağlık, bakım, rehabilitasyon, bilgilendirme, bilinçlendirme, ulaşılabilirlik, istihdam, sosyal güvenlik ve gelirin korunması gibi alanlarda çeşitli yasal tedbirler alınmıştır. (Mengi, 2016, s. 230).

İşitme engelli bireyler, mevcut işitme kayıplarından dolayı sesleri duymaktan ve gelen uyarıcıyı doğru algılanmaktan zorlanırlar. Keza her işitme engelli bireyin işitme kaybı aynı değildir. Bu nedenle işitme engelli bireylerin diğer bireyler ile iletişime geçerken başkasını anlama ve kendini ifade etme düzeyi farklıdır. Dolayısıyla işitme engelli bireylerin kullandıkları iletişim biçimleri de çeşitlilik göstermektedir. İşitme engelli bireylerin genel olarak anlamada ve kendilerini ifade etmede başvurdukları iletişim yöntemleri de birbirinden farklıdır. Kimisi çeşitli işaretleri kullanırken, başkası dinleyerek, hem işaretle hem de dinleyerek, dudak okuyarak, konuşarak, yazarak, tercüman kullanma gibi farklı yöntemler ile hem anlamaya hem de kendini ifade etmeye çalışmaktadır. İşitme engelli bireyler farklı kişilerle, farklı zaman ve ortamlarda bu yöntemlerden birini kullandıkları gibi bu yöntemlerin bir kaçını da birlikte kullandıkları da mümkündür.

İşitme engelli bireylerin iletişimini genelde işitme kaybı oranı etkilemektedir. Ayrıca işitme kaybının olduğu yaş,

İşitme cihazı kullanma, eğitime başlama yaşı, erken eğitim de etkili olmaktadır (Elfenbein, Bentler, Davis ve Neibuhr, 1988; Smith, 1998). Keza ailede kullanılan dil ve ailenin sosyo-ekonomik durumu da etkilemektedir (Long, Fitzgerald, Sutton ve Rollins, 1983). İşitme engelli bireyler, konuşmanın kazanılmasında her yaşta farklılık gösterebilmektedirler. İşitme engelli bireylerin sözel iletişimi veya konuşma becerisinin gelişmesi için tıbbi tanısının konulduğu andan itibaren rehabilitasyon için temel koşulların karşılanması önemlidir. Temel koşullar karşılanmadığı zaman işitme engelli bireylerin sözel iletişim becerileri sınırlı olduğu için genelde sosyal ortamlarda ve günlük yaşamlarında işaret diline başvurmayı tercih etmektedirler (Owens ve Ragrio, 1987). Bu durum da işitme engelli bireyin sosyal çevreden veya toplumdaki çoğu zaman soyutlanmasına yol açmaktadır. Böylece işitme engelli birey çoğu zaman bir grubun üyesi olamamakta arkadaş çevresi giderek daralmaktadır. Çünkü toplumda işaret dilini bilen insan sayısı da oldukça azdır. Keza işitme engelli bir birey sosyal ortamlara katılmak istediği zaman bu sefer de işaret diliyle tercümanlık yapacak birilerine ihtiyaç duyacaktır. Dolayısıyla işitme engelli bir birey iletişim sürecine işaretlerle açıklandığında ya da ona tercümanlık yapan biri olduğunda ancak sosyal ortamlara katılabilmektedir (Raimondo ve Maxwell, 1987; Hallahan ve Kauffman, 2000). Ayrıca bireylerin içinde buldukları iletişim ortamlarındaki ses, gürültü, müzik, kalabalık, uzaklık da iletişimlerini olumsuz etkilemektedir. Çünkü gürültülü ortamlar, zaten işitmesi sınırlı olan bireye sınırlı bilginin ulaşmasına yol açar ve bireyin anlamasını zorlaştırır (Brown ve Foster, 1991; Hallahan ve Kauffman, 2000). Bu bireyler, sosyal yaşamın her alanında yani evde, işte, sokakta, restoranda, alışveriş merkezlerinde ve toplu taşıma araçlarında buldukları için bu ortamlarda iletişim kurma gereksinimi duymakta ve önemli oranda iletişim sorunları yaşamaktadırlar (Davis ve Hardrick, 1981).

İşitme engelli bireylerin yaşamış oldukları temel sorunlar ile mücadele etmek için Türkiye’de özellikle son 30-40 yıldır

İşitme Engelliler derneklerinin giderek arttığı söylenebilir. Bunlardan iki tanesi de Van ilinde kurulmuş bulunmaktadır. Biri 2007 diğeri ise 2009'dan beri faal olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Engellilere yönelik kurulan Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) temel amacı ilgili buldukları engel grubunun temel sorunlarını çözmeye çalışmaktır. Bu tür STK'lar bir yandan baskı grubu özelliğini kullanarak karar alıcıları etkilemeye çalışarak Türkiye'de engelli bireylere yönelik yapılacak hizmetlerin yasal zeminini oluştururken diğer taraftan sahada veya sosyal yaşamda problem çözmeye odaklı çalışarak sorunla baş etme mücadelesini vermektedirler. Dolayısıyla bu araştırma da işitme engelli bireylere yönelik kurulmuş olan STK'ların temel sorun ve beklentilerine odaklanmaktadır. Bu nedenle bu araştırma, Van İşitme Engelliler Derneğinin temel sorun ve beklentilerinin neler olduğunu ortaya çıkarma amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda şu araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Derneğinizin kuruluş amacı nelerdir?
2. Derneğinizin ne tür faaliyetleri vardır?
3. Derneğinizin en temel sorunları ile ilgili ne söyleyebilirsiniz?
4. Derneğinizin yetkililerden ne tür beklentileri vardır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın desenine değinilmiş, çalışma grubu hakkında bilgiler verilmiş, veri toplama araçları tanıtılmış ve veri analizi hakkında bilgiler sunulmuştur.

Araştırma Modeli/Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, "sosyal olguları, bağlı oldukları ve içinde yer aldıkları ortamda doğal görünüşleriyle gözlem, görüşme ya da belgeleri değerlendirmek yoluyla bilgi edinme ve bu bilgileri analiz ederek kuram geliştirme" olarak tanımlanabilir (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2013, s. 204). Durum çalışması deseni ise, betimsel araştırma yöntemleri arasında yer alır ve sosyal bilimlerde psikoloji, sosyoloji ve özellikle

eğitim bilimleri alanında kullanılmaktadır. Durum çalışmasında “*durum, bir bireyden bir köy halkına ya da bir olaydan belirli bir programın uygulanması gibi bir dizi işleme göre değişebilir*” (Fatma, N. S. ve Yasemin B., 2015, s.119-120). Durum çalışması özellikle eğitim alanında nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Araştırma sürecinde daha çok nasıl soruları araştırmanın yönünü belirler. Durum çalışmasında kuramsal önermelerden hareketle oluşturulan araştırma sorularına uygun veriler toplanır ve betimsel analize tabi tutulur (Fatma, N. S. ve Yasemin B., 2015, s.119-120). Dolayısıyla bu araştırma da STK bağlamında engelli bireylerin temel sorun ve beklentilerine odaklandığı için durum çalışması deseni seçilmiştir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma, Van ili merkez ilçe olan Tuşba, İpekyolu ve Edremit’te üyeleri bulunan Van İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (2007) ile Van İşitme Engelliler Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Kulübü Derneğinin (2009) temel sorun ve beklentilerine odaklanmıştır. Bu nedenle araştırmanın çalışma grubunu iki farklı dernek başkanından oluşmaktadır. Dernek yönetim kurullarıyla yapılan görüşmeler sonucunda bilgi, görgü ve yaşantı konusunda en kapsamlı bilgiye sahip olan dernek başkanları katılımcı olarak belirlenmiştir. “*Dernek başkanı olarak kurumun işlemlerini ve sorumluluklarını üstleniyorum. Genel olarak yaşamımı bu bölüm ve alana yönlendirdim. Ailemden 7 kişinin işitme engelli olması nedeniyle bu işlerle ilgileniyor çalışmalar yapıyor ve kendimi geliştirip işitme engelli kardeşlerimize yardımcı olmaya çalışıyorum...*” (K1). Dolayısıyla bu araştırmada amaçlı örneklemeden hareketle çalışma grubu belirlenmiştir. Yani çalışma grubunun işitme engelinden birinci derecede etkilenen ve kendini ifade etme becerisi yüksek kişilerden seçilmesi araştırma verilerinin daha nitelikli ve güvenilir kaynaktan elde edilmesi ile ilgilidir.

Tablo 1’de çalışma grubunun yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumu ve gelir durumu ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişkenler		N	%
Yaş	32	1	50
	49	1	50
Cinsiyet	Erkek	1	50
	Kadın	1	50
Eğitim Durumu	Lise	1	50
	Ön	1	50
	Lisans		
Gelir Durumu	Düşük	1	50
	Orta	0	0
	Yüksek	1	50

Tablo 1'e bakıldığında katılımcıların biri kadın diğeri erkektir. Kadın katılımcı ön lisans erkek katılımcı ise lise eğitimini almıştır. Katılımcılardan erkek olanın düşük düzeyde, kadın olanın ise yüksek düzeyde gelir durumuna sahip olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma, Haziran 2018'de başlamış olup Ekim 2018'de tamamlanmıştır. Araştırmada demografik bilgi formundaki 4 temel soru dışında bireylere görüşme formunda yer alan 4 adet yarı yapılandırılmış soru sorulmuştur. Araştırma sırasında görüşmelerin bir kısmı kayıt cihazı diğeri bir kısmı ise katılımcıların doldurmuş oldukları görüşme formu aracılığıyla kayıt altına alınarak veriler elde edilmiştir. Ayrıca her iki dernek merkezinde gözlemler yapılarak işitme engelli derneklerin temel sorun ve beklentileri hakkında bilgi elde edilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmacı, veri toplama aracı olan kayıt cihazını dinleyerek katılımcılardan gelen sesli verileri tek tek yazıya geçirmiştir. Ayrıca katılımcıların doldurmuş oldukları görüşme formundaki veriler de bilgisayar ortamında düzenlenmiştir. Daha sonra

mevcut araştırma soruları ışığında veriler dört farklı kategoriye göre sınıflandırılmış ve veriler arasında iç tutarlılık sağlanmıştır. Veriler belli kategoriler şeklinde betimsel analiz yoluyla sunulmuştur. “Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür” (Özdemir, 2010, s. 336). “Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239).

Bulgular

Araştırma bulguları dört farklı kategoriye bağlı olarak birden fazla alt kategori veya kodlar şeklinde aşağıda sırayla sunulmuştur.

Derneklerin Kuruluş Amaçlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara “Neden Dernek Kurdunuz ve Dernek ile ne amaçladınız?” sorusu sorulmuş ve katılımcıların görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Dernek ile Nelerin Amaçlandığı

Değişken Adı Kategori / Soru 1	Neden Dernek Kurdunuz ve Dernek ile Ne Amaçladınız?
Kodlar /Şıklar	Görüşler/Altın Örnekler
Kendileri için bir ortam yaratabilmek için	“Biz bu dernek kurulmadan önce kahvehanelerde buluşur orada sohbet ederdik. Sonra kahveye vereceğimiz parayı açacağımız bir dernekte kendimiz için bir ortam yaratabiliriz düşüncesiyle ilk olarak yolla çıktık...” (K1).
İnsanların bizi rahatsız edici bakışları, alaycı gülümsemelerinden uzak durmak için	“Kahvehane de insanların bizi rahatsız edici bakışları, alaycı gülümsemeleri bizi alternatif üretmeye yönlendirdi...” (K1).

Engelli bireylerin ve ailelerinin sorunlarına çare olmak için	<i>"Bizler engelliler ve engelli ailelerinin sorunlarına çare olmak için bu derneği açtık." (K1).</i>
Engelli bireylerin toplumsal kaynaşmalarını sağlamak için	<i>"İşitme engelli kardeşlerimizin toplum içinde yer edinebilmeleri için bu derneği açtık. Üyelerimizin topluma karışmaları en büyük hedefimizdir. Toplum içinde çok sorun yaşıyorlar. Bu dernekle vereceğimiz eğitimle kardeşlerimizin kendilerini iyi hissetmelerine vesile olmayı amaçlıyoruz." (K1)</i>
Engelli bireylerin sportif aktivitelerle rehabilite ve meslek sahibi olabilmesi için	<i>"Amaçlarımız içinde en büyüğü engelli kardeşlerimizin sportif faaliyetleri ile hem mutlu olmalarını sağlamak hem de milli sporcu yetiştirip bu kontenjanla kardeşlerimizi memur yapabilmek..." (K1)</i>
Engelli bireylerin haklarını aramak için	<i>"Engellilere uygulanan ayrımcılığa ve hak ihlallerine karşı hak arama yollarını öğretmek ve uygulamak için mücadele ederiz" (K2).</i>
Engelli bireylerin ve ailelerin eğitimlerini desteklemek için	<i>"Kurulan kadın zinciri ağı ile engelli çocuk sahibi kadınları eğitimlerine önem verip diğer kadınların da eğitimlerini desteklemekteyiz" (K2).</i>
Engelli bireylerin erken tanı cihazlanması ve eğitimleri için	<i>"İşitme engeli ile doğan bireylerin duyup konuşabileceğini erken tanı cihazlanması ve eğitimle gerçekleştirebileceğini hedefleriz" (K2).</i>
Engelli bireylerin uğradığı ayrımcılıkla mücadele etmek için	<i>"Engelli bireylerin her türlü ayrımcılığa karşı mücadele etmek için din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapmadan engelliler ve yakınlarına hizmet sunmayı amaçladık" (K2).</i>

Tablo 2'deki bulgular işitme engelli derneklerin temelde sekiz farklı amaçla kurulmuş olduğunu ortaya koymaktadır. Dernekler, işitme engelli bireyler için uygun bir ortam yaratabilmek, toplumun olumsuz bakışlarından ve alaycı gülümsemelerinden uzak durmak, engelli bireyler ve ailelerinin sorunlarına çare olmak, engelli bireylerin toplumsal kaynaşmalarını sağlamak, engelli bireylerin sportif aktivitelerle rehabilitasyonu

nunu ve meslek sahibi olabilmesini sağlamak, engelli bireylerin haklarını aramak, engelli bireylerin ve ailelerin eğitimlerini desteklemek, engelli bireylerin erken tanılanması ve erken ci-hazlanmasını sağlamak ve engelli bireylerin uğradığı ayrımcı-lıkla mücadele etmek için kurulmuş oldukları görülmektedir. Ayrıca K1 ve K2'nin aşağıdaki görüşlerine bu konuya ışık tut-maktadır. *“Derneğimiz kurulmadan önce kahvehaneler de buluşur orada sohbet ederdik. Belli bir süreçten sonra kahveye vereceğimiz parayı açacağımız bir dernekte kendimiz için bir ortam yaratabiliriz düşüncesiyle ilk olarak yolla çıktık. 20 kişi bazen toplanabiliyorduk. Kahvehane de insanların bizi rahatsız edici bakışları, alaycı gülümse-meleri bizi alternatif üretmeye yönlendirdi. Her birimiz günde bir TL bile versek. Bir ayda bir dernek parası ortaya çıkacaktı. Kendimizin kurduğu, yönettiği, faaliyetlerini sürdürdüğü bir derneğin hem bizler hem de ailelere iyi gelecektir düşüncesiyle derneği kurma fikri oldu” (K1). “VİED engelli bireylerin, engelli çocuk sahibi kadınların ve engelli ailelerinin bir araya gelip sistemli mücadele etmeyi amaçlayıp, bireylerin tek başına mücadeleden ziyade birlikte daha güçlü olunacağı inancı ile kuruldu. Birlikte daha gür bir ses çıkarmak ve bir şeylerin değişimine ufak ta olsa katkı sunmak amacıyla dernek kuruldu” (K2).*

Derneklerin Faaliyetlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgulara ulaş-mak amacıyla katılımcılara “Derneğinizde Ne Tür Faaliyetleri-niz Var?” sorusu sorulmuş ve katılımcıların görüşleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Derneklerin Mevcut Faaliyet Durumu

Değişken Adı Kategori / Soru 2	Derneğinizde Ne Tür Faaliyetleriniz Var?
Kodlar /Şıklar	Görüşler/Altın Örnekler
Okuma-yazma faaliyetleri	“Bizler okuma yazma bilmeyen kardeşlerimize yönelik faaliyet-ler de yapmaktayız ...” (K1).
E-KPSS’ye hazırlık faaliyetleri	“E-KPSS’ye yönelik üyelerimize faaliyetlerimiz var.” (K1).

Sportif faaliyetler	<i>"Türkiye işitme engelliler spor federasyonunun bünyesinin altında spor faaliyetlere başladık. Futbol, basketbol, hentbol, yüzme gibi çeşitli spor faaliyetlerinde birçok alanda çalışmalarımız var... Futbolda geçen sene şampiyon olup PTT 1. Lige yükseldik voleybolda ise Süper Ligde yer alıyoruz ve Türkiye 3'sü olduk. Hentbolda ise bu sene şampiyon olup süper lige çıkma başarısı elde ettik. Yüzmede ise Türkiye 1., 2., 3.'sü olduk... Milli Takıma 4 sporcu kazandırarak İtalya da yapılan Şampiyona'da Avrupa 3.'sü oldular. Hatta önümüzdeki günlerde kardeşlerimizi İtalya'ya göndereceğiz. Sıfırdan gelip şimdi İtalya'ya turnuvalara gidebilecek duruma geldik." (K1).</i>
Engelli bireylerin istihdamına yönelik faaliyetler	<i>"Engellilerin istihdamı ve istihdam öncesi eğitim atölyeleri çalışmaları örneğin, Van da 100 iş arayan engelli ve 100 işveren ile engelli istihdamı anketi" (K2).</i>
Engelli bireylerin işitme cihazı kullanımı için eğitim faaliyetleri	<i>"Derneğimiz, işitme cihazı kullanımının zorunluluğunu "duymayan konuşamaz" sloganıyla yola çıkarak yaygınlaştırma yoluna gitmiş işitme cihazı kullanan duyup konuşabilen, sözlü iletişime geçen bireylerin hikâyesini paylaşarak farkındalık çalışmalarını cihaz kullanımını yaygınlaştırmıştır" (K2).</i>
Engellilerin adalete erişimine yönelik faaliyetler	<i>"Engellilerin adalete erişimi çalışması, Van barosu engelli komisyonu kuruluşu ve işaret dili tercümanlık desteği, adli yardım desteği için işaret dili, alt yazılı ve sözlü video çalışması gibi faaliyetler" (K2).</i>
Engelli bireylerin temel haklarına yönelik faaliyetler	<i>"Derneğimiz engelli çocuk hakları kurucu üyesidir. Engelli çocukların her türlü ayrımcılığa karşı korunması için çalışmaları yapar" (K2).</i>
STK'larla işbirliği ve STK'ların kurumsal kapasitelerinin artırılmasına yönelik faaliyetler	<i>"Birçok farklı alanda çalışan STK'larla işbirliği ve Van'da Engelliler alanında çalışan STK'ların kurumsal kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışmalar, dernekler mevzuatı eğitimi, ayrımcılık ve hak ihlalleri eğitimleri vb."(K2).</i>
Engelli bireylerin	<i>"Engelli kadınların ve kız çocuklarının istismar, şiddet ve</i>

istismar ve şiddette karşı korunması için eğitim faaliyetleri	<i>tecavüzlere karşı korunması için eğitimler...”(K2).</i>
---	--

Tablo 3’te verilen bulgulardan hareketle işitme engelli derneklerin temelde sekiz farklı faaliyet yürüttükleri tespit edilmiştir. Dernekler, engelli bireylerin okuma-yazma, E-KPSS’ye hazırlık, sosyal, kültürel ve sportif etkinliklere katılımı, engelli bireylerin istihdamına yönelik, işitme engelli bireylerin işitme cihazı kullanımına ilişkin eğitimler, işitme engellilerin adalete erişimine ve temel haklarına yönelik, STK’larla işbirliği ve STK’ların kurumsal kapasitelerinin artırılmasına yönelik ve engelli bireylerin istismar ve şiddette karşı korunması için eğitim faaliyetleri yürüttükleri bulgulanmıştır.

Derneklerin Temel Sorunlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara “Derneğinizin Ne Tür Sorunları Var?” sorusu sorulmuş ve katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Derneklerin Mevcut Temel Sorunları

Değişken Adı	Derneğinizin Ne Tür Sorunları Var?
Kategori/ Soru 3	
Kodlar/Şıklar	Görüşler/Altın Örnekler
İletişime ilişkin temel sorunlar	<i>“İşitme engelli kardeşlerimiz toplumda sorunları yaşıyor. Duyamadıkları için yaptıkları el kol işaretleri insanlar içinde yanlış anlamalara neden oluyor...” (K1).</i>
Sosyalleşmelerine ilişkin temel sorunlar	<i>“İşitme engelli bireyler toplumda engellerinden dolayı insanlarla rahat etkileşime geçemiyorlar. Bu da çatışmalara, dışlanmalara neden oluyor...” (K1).</i>
Ailelere ilişkin temel sorunlar	<i>“ Bilinçsiz aileler olabiliyor. Onlarla da çeşitli sıkıntılar yaşıyoruz. Çocuğunu evden çıkarmayan aileler olduğu gibi eve almayan ailelerde var.” (K1).</i> <i>Farklı olanı istememek, herkesin kusursuz olması bakış açısı</i>

	<i>engelliye aile içinde çatışmaya itmekte ve anlaşılammakta, Bazen engelli bireylerin aileleri tarafından bile ayrımcılığa şiddete ve istismara maruz kalmaktadır...” (K2).</i>
Toplumla ilişkin temel sorunlar	<i>“Toplumun engelliye acıyan ve vicdanları rahatlatma aracı olarak bakma ve algılama şeklinin olması, çoğu yerde ayrımcılığa maruz kalmaları, Engellilerin toplumun sırtındaki yük olarak görülmeleri...” (K2).</i>
Medyaya ilişkin temel sorunlar	<i>“Medya, sinema, tv, tiyatrolarda engelli karakterlere yer vermemesi veya olumsuz bir rol yüklemesi, Medyanın ayrımcı dili engelli bireyi daha çok mağdur ve acınacak kişi olarak göstermesi, Engelli bireyleri ya acınacak bireyler olarak göstermek ya da sıradan işleri başaran kahramanlar gibi yanlış bir algıya yol açmaktadır...” (K2).</i>
Ekonomiye ilişkin temel sorunlar	<i>“İşitme cihazı ara fark ödemeleri aileleri zorlamaktadır... Dolarıyla, 2022 sayılı yasa ile alınan engelli maaşı engellilerin medikal ihtiyaçlarından çok zaruri ihtiyaçları için kullanılmakta, ...” (K2).</i>
İstihdama ilişkin temel sorunlar	<i>“İşverenlerin engellilerden verim alınamaz önyargısı, Engelliler çalışma hayatlarında çok az sayıda katılımı... Çalışanların kayıt dışı az ücretle sadece temizlik işlerinde çalışmaları, mesleki eğitime yönlendirilmemeleri, engelliler için ayrılan kotaların az oluşu birer sorundur...” (K2).</i>
Eğitim hizmetlerine ilişkin temel sorunlar	<i>“Eşit eğitim hakkına erişimde yaşanan sorunlar, akranları ile aynı okullarda eğitim görememeleri, okullara alınan işitme engelli bireylerin azlığı, okullara devam eden bireyler ötekileştirilip görmezden gelinmekte... çoğu eğitimcinin yetersizliği... Van'daki okullarda kütüphanelerin, konferans salonların işitme cihazı veya koklear implant kullanıcılarının erişilebilirliğini artırmak için İD (indüksiyon döngü sistemi) bulundurmaması... FM (Frekans Modülasyonu) sisteminin bulunmaması... Öğretmenlerin bu sistem kullanmasını bilmemesi... Nedeniyle Lise, ön lisans ve lisans seviyesinde eğitimine devam etmekte olan engelli sayısı oldukça azdır. Engelli bireyler akranları ile eşit şartlarda başlayamadıkları eğitim hayatlarına, akranları ile</i>

	<i>aynı sınavlarda başarı göstermeleri mümkün değildir...”(K2)</i> <i>“Engelliklerinden dolayı YGS-LYS sınavında sorunun kökünü anlayamadıkları için üniversite okuma şansları ortadan kalkıyor...”(K1)</i>
Sağlık hizmetlerine ilişkin temel sorunlar	<i>“Hastanelerde tercümanların olmaması İşitme engelliler için büyük bir sıkıntı...”(K1).</i> <i>YYÜ bünyesinde halen odyolog, dil ve konuşma bozuklukları ünitesinin olmayışı engelliler sorun yaşamaktalar...” (K2).</i>

Tablo 4’te verilen bulgulardan hareketle işitme engelli derneklerin temelde sekiz farklı sorun alanıyla mücadele ettikleri tespit edilmiştir. Bunlar, iletişime, sosyalleşmeye, ailelere, topluma, ekonomiye, istihdama, eğitim hizmetlerine ve sağlık hizmetlerine ilişkin temel sorunlar şeklindeki kodlara ulaşılmıştır. Dolayısıyla işitme engelli bireyler çok farklı alanlarda temel sorunlarla karşılaştığı ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Derneklerin Temel Beklentilerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla katılımcılara “Dernek Olarak Ne Tür Beklentileriniz Var?” sorusu sorulmuş ve katılımcıların görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Derneklerin Mevcut Temel Beklentileri

Değişken Adı	Dernek Olarak Ne Tür Beklentileriniz Var?
Kategori/ Soru 4	
Kodlar/Şıklar	Görüşler/Altın Örnekler
Ailelere ilişkin temel beklentiler	<i>“Engelli bireylerin toplumla entegrasyonunu sağlamak ailede başlamakta, bilinçli ailelere ihtiyacımız var...” (K2).</i>
Topluma ilişkin temel beklentiler	<i>“Toplumun olumsuz algı, tutum, davranış ve bakış açısı düzeltilmelidir...” (K2).</i>
Medyaya ilişkin temel beklentiler	<i>“Medyada kullanılan ayrımcı dil düzeltilmeli, sinema, dizi ve tiyatrolarda engellilere yer verilmelidir...” (K2).</i>
Ekonomiye ilişkin temel	<i>“Yeni iş alanları açılmalı tüm engel guruplarının istihdam edilebileceği imkânlar verilmelidir. Engellilerin yoksulluğu ve</i>

beklentiler	<i>buna bağlı olarak sosyal dışlanmayı önlemek için çözümler üretilmelidir..." (K2).</i>
İstihdama ilişkin temel beklentiler	<i>"Engelli bireylerin istihdam öncesi vasıflı hale getirmek için mesleki eğitime önem verilmelidir. İşyerleri, çalışma ortamları erişilebilir olmalıdır. Kamu kurumları ve özel sektördeki alım kotaları artırılmalı, kotaların dolması için yaptırımlar olmalıdır..." (K2).</i>
Eğitim hizmetlerine ilişkin temel beklentiler	<i>"İşitme engellilerin anlayacağı şekilde eğitim verilmesi yani tercüman vasıtasıyla ders verilmesi..." (K1) "Eşit eğitim hakkına erişim desteklenmelidir. Eğitim kurumları erişilebilir olmalıdır. Eğitimciler engelli bireyler konusunda eğitim aldıkları fakültelerde ek derslerle destek almalıdırlar. Engelli bireylerin sosyal hayatın içine dahil etmek için her türlü eğitim desteği sunulmalıdır..." (K2)</i>
Sağlık hizmetlerine ilişkin temel beklentiler	<i>"Hastanelerde işaret dili tercümanı bulunmalı, (K1-2) "Engelliler için kullanılan Tüm araç gereçler ara fark ödemeleri olmaksızın ücretsiz sağlanmalı, Hastahaneler erişilebilir olmalı, Sağlık hizmetlerinden eşit ve ücretsiz faydalanulmalı, Pozitif ayrımcılık ihtiyacı olan ve isteyen engelli bireye sunulmalıdır..." (K2).</i>

Tablo 5'te işitme engelli derneklerin temelde altı farklı beklenti içinde oldukları bulgulanmıştır. Bunlar, ailelere, topluma, ekonomiye, istihdama, eğitim hizmetlerine ve sağlık hizmetlerine ilişkin temel beklentiler şeklindedir. Dolayısıyla işitme engelli derneklerinin birden fazla beklentiler içinde olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Sonuç

Araştırma verileri incelendiğinde her iki derneğin de önemli oranda aile, toplum, ekonomi, istihdam, eğitim ve sağlık hizmetlerine ilişkin temel sorun ve beklentilerinin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma ile ulaşılan sorunlar şu şekilde belirlenmiştir. İşitme engelli bireyin tıbbi tanılmasıyla birlikte engelli birey ve ailenin bir travma yaşadığı, farklı olanı istememe, herkesin kusursuz olması bakış açısı nedeniyle engelli bireyin aile

içinde bile dışlanmaya, ayrımcılığa, şiddete ve istismara maruz kaldığı böylece aile içinde zaman zaman iletişim çatışmalarının arttığı ve bu süreçte hiçbir resmi kurumda profesyonel bir destek almadığı, işitme engelli bireylerin toplumda iletişim/etkileşim sorunları yaşadığı, sosyal dışlanmaya maruz kaldığı bu nedenle aile ve engelli bireyin kendilerini sosyal yaşamda geri çektiği tespit edilmiştir.

İşitme engelli bireyler, işitme cihazı, pil ve aparatlarını elde etmede ekonomik olarak sorun yaşamaktadırlar. İşitme engelli bireyler ve aileleri, birey cihazlandıktan sonra özellikle sözlü iletişime geçme aşamaları olan ilk üç dört aylık süreçte eğitimsiz ve bilinçsiz olmalarından kaynaklanan sorunlar yaşamaktadırlar. Ayrıca toplumun, engelli bireylerin Allah'tan bir musibet olarak veya bir imtihan aracı olarak ailelere gönderdiği algısı da ayrı bir sorun olarak değerlendirmektedir. İşitme engelli bireylerin toplumun sırtındaki yük olarak görülmesi, bireylerin toplum içinde çoğu zaman ve mekânda ayrımcılığa maruz kalması da toplumsal boyutuyla farklı bir sorunu tetiklemektedir. Medyanın işitme engelli bireyi daha çok acınacak kişi olarak topluma sunması yani ayrımcı bir dil kullanması, film ve dizilerde engelli karakterlere olumsuz bir rol yüklenmesi, bazen de sıradan işleri başaran kahramanlar gibi gösterilmesi toplumsal zeminde yanlış bir algıya yol açtığı gerçeğini de ayrı bir sorun olarak vurgulanmıştır.

Araştırmada ulaşılan başka bir sorun ise işitme engellilerin maaşına ilişkindir. Yani işitme engelli bireylerin engelli maaşlarını medikal ihtiyaçlarından ziyade zaruri ihtiyaçları için kullandığı vurgusudur. Çünkü işitme cihazı için ödenen ara fark ödemelerinin kendilerini ekonomik olarak zor durumda bırakmaktadır. Ayrıca işitme engellilerin iş hayatına çok az sayıda katılımı veya işverenlerin onlardan verim alınamaz önyargısı, büyük bir kısmının vasıfsız olması, mesleki eğitime yönlendirilmemesi, kayıt dışı ve az ücretle düşük statülü işlerde çalışmaları, kendileri için ayrılan işe alma/yerleştirme kotalarının az oluşu gibi temel sorunlar da yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın diğer bir sonucu ise işitme engelli bireylerin akranları ile beraber aynı okullarda ve eş zamanlı eğitim imkânında yararlanmamalarıdır. Zorunlu eğitim çağı içinde olmalarına rağmen işitme engelli bireylerin her düzeydeki eğitim kurumuna eğitim hakkı için katılım oranları oldukça azdır. İşitme engelli öğrenciler, bazen de okul yöneticileri, öğretmenleri ve öğrenci arkadaşları tarafında ayrımcılığa, dışlanmaya ve olumsuz bakış açısına maruz kalmaktadırlar. İşitme engelliler okulunda işaret dilini bilen öğretmenlerin yetersizliği, okulların kütüphanesi ya da konferans salonunda işitme cihazı veya koklear implant kullanıcılarının erişilebilirliğini artırmak için İD (indüksiyon döngü sistemi) bulunmaması da bir sorun olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, FM (Frekans Modülasyonu) sistemi işitme engelli bireyler için önemli olmasına rağmen bu sistemin kullanılmaması da bir sorun olarak görülmektedir. İşitme engelli bireyler, eşit şartlarda eğitime başlayamadıkları için eğitim hayatlarının sonraki yıllarında farklı sınav uygulamaları karşısında başarısız olmakta ve dezavantajlı duruma düştüğü hatta LYS, TYT, AYT vb. sınavlarda sorunun kökünü anlayamadıkları için başarılı olma şanslarının önemli oranda düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada sağlıkla ilgili ise şu sonuçlara ulaşılmıştır. Hastanelerde işaret dilini bilen tercümanların olmaması, işitme cihazı ve aparatlarını kullanımında işitme engelli birey ve ailelerin ilk zamanlarda bilgi sahibi olmayışı, koklear implant pilleri, ara kablo ve aparatları, zarar gören cihazların tamirata ve yenilenmesinin maliyeti yüksek olmasından dolayı işitme engelli birey ve ailelerinin mağduriyet yaşamaktadırlar. 16 Temmuz 2018 tarihinden bu yana koklear implant ameliyatları döviz kurlarındaki dalgalanma sebebiyle ertelenmiş olmasından kaynaklanan sorunların yaşanması, Van ilinde yeterince dil ve konuşma bozuklukları ünitesi ile odyologun olmayışı da başka bir soruna dair sonuçları ortaya koymaktadır.

Araştırmada işitme engelli bireylerin veya ailelerin sosyo kültürel ve sosyo ekonomik olarak farklılaştığı sonucuna ulaş-

mıştır. Sosyo kültürel ve sosyo ekonomik olarak daha iyi koşullarda olan birey ve ailelerin işitme engellilik sorunuyla mücadelede daha çok sorumluluk aldığı ve karşılaştıkları sorunları daha rahat aşabildikleri tespit edilmiştir.

Araştırmada işitme engelli bireylere, ailelere ve topluma yönelik farkındalık, duyarlılık ve bilinç düzeyi artırma çalışmalarının gerekliliğine yönelik beklentilerin ön plana çıktığı görülmektedir. Medyada kullanılan ayrımcı dilin düzeltilmesine yönelik tedbirlerin artırılmasına, engelli bireylerin ekonomik olarak güçlenmelerini sağlamasına beklentiler de söz konusudur. İşitme engellilere ayrılan istihdam kotalarının tam dolması için gerekli tedbirlerin alınmasına, böylece engellinin ekonomik yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı önlemek için çeşitli çözümlerin üretilmesi, engelli bireylerin istihdam öncesi vasıflı hale gelmesi için mesleki eğitimlerin artırılması, işyerleri ve çalışma ortamlarının erişilebilir olmasına ilişkin de beklentiler olmuştur. İşitme engellilerin anlayacağı şekilde eğitim verilmesi yani tercüman vasıtasıyla ders verilmesi, eşit eğitim hakkına erişimi konusunun desteklenmesi, eğitim kurumlarının erişilebilir olması, eğitimcilerin engelli bireyler konusunda eğitim aldıkları fakültelerde ek derslerle engellilik konularında duyarlı hale getirilmesi gibi beklentiler tespit edilmiştir.

Kaynaklar

- Akbulut, S., Özgül H., Tezcan, T. (2014). *Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013*, İstanbul.
- Aykara A. (2010). *Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve okul Sosyal Hizmeti*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Brown, P. M., & Foster, S. B., (1991). *Integrating hearing and deaf students on a college campus success and barriers as perceived by hearing students. American Annals of The Deaf*,136 (1).
- Burcu, E, (2013). "Engeli Gençlik ve Sosyal Riskler", *Gençlik Araştırmaları Dergisi*. Yıl: 1. Cilt: 1. Sayı: 2.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Davis, J. M., & Hardrick, J. M. (1981). *Rehabilitative audiology for children and adults*. John Willy & Sonsine. 175-183.
- Elfenbein, J. L., Bentler, R. A., Davis, J. M., & Neibuhr, D. P. (1988). *Status of school childrens hearing aids relative to monitoring practices*. *Ear and Hearing*, 9 (4), 212-217.
- Fatma, N. S. ve Yasemin B. (Ed.), (2015). *Nitel Araştırma (Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımlar)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güleryüz, Ş. (2009). *Kaynaştırma Eğitimine Devam Eden Engelli Öğrencilerin Akranları İle İlişkilerinde Karşılaştıkları Sorunların değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- İslamoğlu, H., ve Alnaçık, Ü., (2013) "*Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS uygulamalı*", İstanbul: Beta yayın.
- Işık, H. (2013). Engellilik Sorununa Kelami Bir Yaklaşım. *Ekev Akademi Dergisi*, 17 (57), 3.
- Kulaksızoğlu, A. (Ed.). (2003). *Farklı Gelişen Çocuklar*. İstanbul: Eplison Yayıncılık.
- Mengi, A. (2016). *Özel Gereksinimli Çocuk Hakları*. (Ed. Merey, Z.) *Çocuk Hakları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Long, N., Fitzgerald, C., Sutton, K., & Rollins, J. C. (1983) *The auditory-verbal approach*. *Volta Review*, 360-368.
- Okan K. ve Okan N. (2006). *Evimizdeki Engelli*. Ankara: Milli Eğitim Sağlık Eğitimi Vakfı (MESEV).
- Oymak, V. (1997). *Zeka Engelli Çocukların Yetiştirilmesi*, Ankara: Sabev
- Owens, E., & Ragrigo, M. (1987). *The UCSF tracking procedure for evaluation and training of speech reception by hearing-impaired adults*. *Journal of Speech And Hearing Disorders*, 52, 120-128.
- Özdemir, M. (2010). "*Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma*", *Eskişehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343
- Raimondo, D., & Maxwell, M. (1987) *The modes of communication used in junior and senior high school classrooms by hearing-impaired students and their teachers and peers*. *Volta Review*, Oct/Nov, 263-265.
- Sart, Z. H. (2007). *Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İnsan Hakları Çerçeve-*

sinde Kaynaştırma/Bütünleşme Yoluyla Eğitim.

Ulutaşdemir, N. (2007). "Engelli Çocukların Eğitimi", *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, cilt 2, sayı 5, 120.

Usta (2009). Özel Eğitim Gerektiren, Birey, Aile ve Din Eğitimi, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 20.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. Ankara: Seçkin Yayınları.

<https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>. Erişim Tarihi: 26.09.2018.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>. Erişim Tarihi: 10.09.2018.